

שבע ברכות בחופה

חלוקה לאנשים שונים וניגון בכלי נגינה בין הברכות

הרב יהושע ון-דייק

ראשי פרקים:

פתיחה
המקור לשבע הברכות בחופה והגדרתן
הראיות שאפשר לחלק הברכות לכמה אנשים
המסתייגים מחלוקת הברכות, ומי ראוי לברך
האם ניתן לנגן בכלי נגינה בין הברכות
סיכום

פתיחה

האם ראוי לחלק את הברכות לכמה אנשים, ואם כן, לאיזה אנשים יש לכבד בברכות תחת החופה?
כמו כן, האם מותר לנגן בכלי נגינה בין שבע הברכות הנאמרות תחת החופה?

המקור לשבע הברכות בחופה והגדרתן

בגמרא בכתובות (ז, ב-ח, א) מובא המקור לברכת שבע הברכות בעשרה: "מאי מברך? אמר רב יהודה בא"י אמ"ה שהכל ברא לכבודו, ויוצר האדם, ואשר יצר את האדם" וכו'.

וכתב רש"י (שם, ד"ה "מאי מברך"):

נראה בעיני סדר הברכות שנסדרו על עסקי הזוג אינו אלא: "מאשר יצר" ואילך, שאותה ברכה מתחלת לדבר בשניהם. "אשר יצר את האדם" מדבר בוכר, "והתקין לו ממנו בנין עדי עד" היא הנקבה, "שוש תשיש" לפי שאנו צריכים להעלות זכרון ירושלים... "שמח תשמח" ברכה לחתן וכלה שיצליחו בשמחה טוב לב "ואשר ברא" לשם כל ישראל".

לאחר מכן, מבאר רש"י את נוסחי הברכות – מדוע חלק מהן פותחות בברוך ומסיימות בברוך, חלק רק פותחות בלא סיום, וחלק לא פותחות בברוך ורק מסיימות בברוך.

על הברכה הראשונה ("שהכל ברא לכבודו") כתב רש"י שהיא איננה שייכת לזוג, אלא מכוונת כלפי העם הנאספים שם לגמול חסד עם החתן והכלה ולשמחם, זכר לחסדי המקום שנהג עם אדם הראשון, שנעשה לו שושבין ונתעסק בו. ואסיפה זו כבוד המקום היא, וברכה זו לכך נתקנה. בנוסף, מבאר רש"י שהיה אפשר לברך ברכה זו משעת אסיפה ולא דווקא בשעת החופה, אך מכיוון שעתידין תחת החופה לברך על כוס יין עוד ברכות, תקנו חכמים להמתין גם לברכה זו ולברך אותה יחד עם שאר הברכות, כעין הבדלה שהצמידו את ברכת הבשמים והנר לברכת ההבדלה שאומרה על הכוס.

לאחר מכן יש את ברכת "יוצר האדם", ורש"י במקום מציין שאף היא אינה על הזיווג של האיש ואשה אלא מתייחסת ליצירת האדם הראשון קודם יצירת האשה, ומתוך שמברכים על יצירת איש ואשה בברכה הבאה, תקנו לברך אף ברכה זו שהיא על עיקר ותחילת יצירת האדם.

לאחריה מברכים את ברכת "אשר יצר את האדם בצלמו" שהיא הראשונה מסדר הברכות העוסקות בזיווג איש ואשה, שהם עיקר ברכת חתנים. וביאר רש"י (שם ד"ה "שמח תשמח"): "ולפי שהסדר מתחיל מ'אשר יצר', לפיכך פתח בה בברוך וחתם בה בברוך, כדרך כל ראשי סדרי הברכות".

לאחר מכן ברכת "שוש תשיש" ולאחריה ברכת "שמח תשמח", ומפני שהן ברכה הסמוכה לחברתה לא פתח בה בברוך "שכן תיקנו לכל הברכות שסמוכות אחר הראשונה על הסדר" (רש"י שם).

ולאחריה ברכת "אשר ברא", ולכאורה לפי הכלל של ברכה הסמוכה לחברתה, הייתה צריכה לא לפתוח בברוך, ואעפ"כ פותחת בברוך וחותרת בברוך. על כך מיישב רש"י (שם): "מפני שהיא נאמרת יחידית ברוב ימי המשתה כשאינן שם פנים חדשות, לפיכך אינה מן הסמוכות והוצרך לפתוח בה בברוך ולסיים בה בברוך".

אם כן, לפי רש"י, שתי הברכות הראשונות הן בפני עצמם, השלישית הרביעית והחמישית הן ברכות הסמוכות, והברכה השישית גם היא נחשבת בפני עצמה.

לעומתו, התוס' (שם ד"ה "שהכל ברא לכבודו") ביארו את סדר הברכות שלא כרש"י, ומחשיבים את כל הברכות כברכות הסמוכות לחברתן. ומבארים שהברכה הראשונה קצרה היא לכן פותחת בברוך ולא חותרת בברוך. הברכה השנייה מעיקר הדין סמוכה לחברתה והייתה צריכה לא לפתוח בברוך, אך "כיוון דקצרות הן, אם לא היה פותח בברוך היא נראה הכל ברכה אחת" ולכן הברכה השנייה פותחת בברוך. וכן הברכה השלישית "אשר יצר", הייתה צריכה לפתוח בברוך, כדין סמוכה לחברתה, ואעפ"כ אם לא הייתה פותחת בברוך היה נראה שהברכה השנייה והשלישית זו אותה ברכה עם פתיחה וסיום, ולכן פתחה הברכה בברוך. ולאחר מכן אלה ברכות סמוכות ולא קצרות, ועל כן לא פותחות בברוך ומסיימות בברוך. ו"אשר ברא", האחרונה, פותחת בברוך למרות שהיא סמוכה לחברתה, כי מברכים אותה בפני עצמה כשאינן פנים חדשות כפירוש רש"י.

אם כן, לפי התוס' כל שש הברכות הרי הן כברכה הסמוכה לחברתה, והברכה השביעית היא ברכה בפני עצמה. לכאורה, אם רוצים, היה אפשרי לשיטתם לחלק את הברכות לשני אנשים, כשאחד יברך את שש הברכות הראשונות והשני יברך את הברכה האחרונה. ולפי רש"י היה אפשרי לחלק את הברכות לארבעה אנשים: א. "שהכל ברא לכבודו", ב. "יוצר האדם", ג. "אשר יצר", "שוש תשיש" ו"שמח תשמח", ד. "אשר ברא".

הראיות שאפשר לחלק הברכות לכמה אנשים

אך פוק חזי מאי עמא דבר, ובקהילות רבות נוהגים לכבד בכל שש הברכות ששה אנשים שונים (כאשר הראשון מברך שתי ברכות, "בורא פרי הגפן" ו"שהכל ברא לכבודו"), אף בברכות הסמוכות לחברתן שאינן פותחות בברוך. ויש לברר על מה הסתמכו הנוהגים כן.

נראה להביא מספר הוכחות לנוהג זה, כדלקמן:

א. תנן בתמיד (הובא בגמ' ברכות יא, ב): "אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת". מאי היא? והגמ' מסיקה, 'אהבה רבה', שאין סדר הברכות מעכבות זה את זה, ולכן יכולים לומר 'אהבה רבה' בלא לומר 'יוצר המאורות'. וכן פסק הרמב"ם (הלכות קריאת שמע א, ח): "הקדים ברכה שניה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניו בין לאחריה - יצא, לפי שאין סדר לברכות".

והקשה הכס"מ (שם ד"ה "הקדים ברכה שניה"):

דכיוון דקי"ל (ברכות מ, ב) כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וברכה הסמוכה לחברתה אין בפתיחה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות, כשקורא אותה בלא סמיכא לחברתה היאך יצא?

ותירץ הכס"מ (שם): "וצריך לומר דכיוון שהיא סמוכה לחברתה שיש בה שם ומלכות, כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבה כאילו יש בה שם ומלכות".

וביאר בשו"ת צי"א (חלק ו סימן ב, ס"ק א) כוונתו:

דמכיוון דמראש נתקנו ברכות אלו לאמרן סמוכין לחברותיהן, ומשום כך נתקנו לאמרן בלא פתיחת שם ומלכות, ורוב הפעמים כך הם נאמרים בסדר זה ('יוצר המאורות' ואח"כ 'אהבה רבה'), אם כן נקבע מתוך כך גם על 'אהבה רבה' שם ברכה בשם עצמי אע"פ שכשלעצמן אין בהם שם ומלכות, ולכן אף אם היפך הסדר וברך קודם 'אהבה רבה', אין יורד ממנה שם ברכה כמו ברכה שיש לה שם ומלכות.

ועל-פי זה יישב הצי"א (שם):

המנהג שנתפשט בכמה מקומות בברכת חתנים לחלק את השבע ברכות לשבעה אנשים מיוחדים (משמע שאף ברכת הגפן נתן לאדם אחר ויל"ע י.ו.)... אבל לפי הנ"ל יש מקום לקיים המנהג, ועכ"פ לא לקהות בהנהגים כן, והיינו מפני שמכיוון שנסדרו מתחילה כסמוכה לחברתה כבר הוקבע עליהם שם ברכה גם בלי סמיכות.

ב. הגמרא הביאה כלל: "כל הברכות פותחות בברוך וחותרות בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצוות וברכה הסמוכה לחברתה וכו'". והקשו התוס' בברכות (מו, א ד"ה "כל הברכות"): "וא"ת ברכה אחרונה למי שהוא קורא בתורה אמאי צריכה לפתוח בברוך, הא סמוכה לחברתה לברכה ראשונה". ועונים התוס': "ויש לומר לפי שהיו רגילים שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שתיהן לכל אחד ואחד משום הנכנסין ומשום היוצאים לא זזה ממקומה".

ורואים בפירוש כי תיקנו שהברכה החותרת תפתח בברוך, רק משום שיש הפסק גדול בין הברכה שלפני לבין הברכה שאחרי. אך למרות שאדם אחד מברך את הברכה לפני ואדם אחר את הברכה שאחרי, לא בזה ראו התוס' בעיה הלכתית, לכן גם אם שניים מברכים – אזי עדיין נחשב סמוך לחברתה, ואם כן דון מינה ואוקמיה באתרין.

אלא שהמאירי במגילה (כא, ב) כתב, כשנהגו שרק הראשון והאחרון מברכים ברכת התורה, צריך שכל הקרואים האמצעיים יהיו נוכחים מתחילה ועד סוף, כדי שישמעו כולם הברכות ויצאו בשמיעתם. ואם כן הוא הדין בנידון דידן: צריך שכל המברכים ברכות שאינן פותחות בברוך, יהיו נוכחים בברכה הקודמת הפותחת בברוך ויכוונו להם. ולפי זה, אף המברכים צריכים לא לדבר בין הברכות, כדי שלא יהיה חשש הפסק.

ג. רבינו יונה (מובא ברי"ף על ברכות א, ב ד"ה "אלא כך הוא הענין") מיישב את המנהג שנהגו להתפלל ערבית מוקדם לפני זמן קריאת שמע ואחר כך כשיגיע לביתו יקרא קריאת שמע בזמנה, ובכך ייצא ידי חובה. אלא שקשה, כיצד בביתו יקיים מצוות קריאת שמע בלא ברכה, שהרי ברכות קריאת שמע ברך כבר בבית הכנסת בתפילת ערבית? והביא בשם רב עמרם שיברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקרוא קריאת שמע.

והקשה על כך רבינו יונה, שלא מצינו מטבע של ברכה כזו. ולכן כתב שיותר נכון שיאמר "אהבת עולם" לפני אמירת קריאת שמע בביתו, וכמו שמצינו שמי שלא ברך ברכת התורה והתפלל יצא ידי חובה על ידי ברכת "אהבה רבה", הוא הדין הכא.

אלא שאז הקשה, והרי "אהבת עולם" אינה פותחת בברוך כי היא סמוכה לחברתה, וכאן אם יאמרנה בלבד, כיצד יאמר אותה בלא פתיחת ברוך? ותירץ: "יש לומר שכיוון שבמקומה היא סמוכה לחברתה, אין לחוש עכשיו כשאומר אותה על קריאת שמע אם אינו פותח בברוך, שכיוצא בזה מצינו בתלמוד (לקמן כט, ב) בתפילת הדרך שאינה פותחת בברוך וחותרת בה 'שומע תפילה' מפני דכיוון דבשמנה עשרה ברכת 'שומע תפילה' סמוכה לחברתה אם עכשיו אינה סמוכה לחברתה לא חיישינן להכי". אם כן, דון מיניה ואוקמיה באתרין שמצינו ברכה הסמוכה לחברתה שניתן לאומרה גם בלא סמיכות באותה מתכונת של הברכה.

ד. יש שרצו להביא ראיה מהלכות ברכת המזון (שו"ע או"ח קצד, ג), שאם כל אחד מהמסובין יודע רק ברכה אחת – יחלקו את הברכות לפי מי שידוע. אך דחה ראיה זו האג"מ (אה"ע א, צד) ששם אם לא נחלק אם כן יבטלו ברהמ"ז, ולכן אין ראיה מהתם.

ה. במשנה ריש פ"ב דברכות (יג, א) מובאת דעת ר' יהודה, שבין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. וברכות קריאת שמע סמוכות ולכן ברכת אהבה רבה לא פותחת בברוך, ואף מי שהפסיק ביניהם כגון מפני הכבוד, לא נחשב זה כבאמצע ברכה, וממשיך ברכה הבאה רגיל כנוסחתה אף שאינה פותחת בברוך. וכתב האג"מ (שם) "ולכן כיוון שעדיין לא התחיל בשניה כלל, אין כאן איסור הפסק שבאמצע הפרק וככל אמצע הברכה, אלא כדין בין הפרקים, משום שכולן סמוכין זו לזו מצד מצוות קריאת שמע שלכן אסרו עכ"פ ההפסק לגמרי" אך בין הפרקים הקלו.

ולכן הסיק האג"מ, שמותר לחלק את ברכת השבע ברכות לכמה אנשים "אף בשביל צורך קטן... אלא שבלא צורך אין לעשות כן ולשנות מכפי שנסדר שתהיה סמוכה וכשאחד אומר יש להחשיבה יותר סמוכה". והוסיף שראוי לחלק הברכות לאנשים ששמעו וכווננו בברכות שנאמרו כבר, ובדיעבד הקל אף אם לא שמעו את הברכות.

ו. בשו"ע (או"ח נא) מובא שאסור להפסיק בדיבור מברוך שאמר עד לאחר ישתבח דכולה ברכה אחת היא, וברוך שאמר נתקן קודם פסוקי דזמרה וברכת ישתבח נתקן לאחריו. ואעפ"כ פוק חזי בכל יום שיש ש"ץ לפסוקי דזמרה שמברך ברוך שאמר עד סוף שירת הים וש"ץ שניגש לברכת ישתבח. וכתב בשו"ת "משנה הלכות" (ד, רד) שמכאן הוכחה שאפשר לחלק הברכה לשניים, ואם כן כל-שכן שתי ברכות הסמוכות אחת לשניה שניתן לחלקן לשני אנשים.

אלא שעדיין ניתן לדחות ולומר, דהתם כל אחד צריך לברך את ברוך שאמר וישתבח וכולם מתפללים את הפסוקי דזמרה, ועל כן גם אם השני סיים את ישתבח בקול רם הרי הוא גם אמר את ברוך שאמר קודם לכן בלחש, ואם כן אינו דומה לענייננו.

המסתייגים מחלוקת הברכות, ומי ראוי לברך

בשערי אפרים (שער ט, ל) כתב: "כבר נתבאר שאין לקרות שנים לתורה וכן למפטיר. ובשמחה תורה שקורין שנים יאמר אחד הברכות והשני ישתוק ויענה אמן ויכוון לצאת בברכתו של זה. ויש שמחלקים ביניהם הברכות שיאמר האחד ברכות שלפניה והשני ברכות שלאחריה. אבל מ"מ ברכות אחרונות עצמם (ברכות ההפטרה) אין לחלקם לשני הקרואים אלא אחד יאמר כולם והשני יענה אמן ויכוון לצאת". והוסיף שם בפתחי שערים (ס"ק יט): "נלענ"ד דברכות המפטיר שלאחריו הם ברכה הסמוכה לחברתה שלכך אין פותחת בברוך ואין נכון לחלקם ואף ש"ל דשומע כעונה והו"ל כאלו הוא עצמו פתח בברוך, מ"מ יותר טוב שאיש אחד יברך לכולם וכמו ז' ברכות שבחופה שאין מחלקים רק ברכה אחרונה שפותחת בברוך בפני עצמה". הרי שהתסייג מהנהגת לחלק לכמה אנשים את הז' ברכות בחופה, אלא שלא כתב לאסור אלא רק "שיותר טוב שאיש אחד יברך לכולם", ומשמע שאם לא נהגו כן, אינו איסור.

ואכן ראייתו קשה וכן הקשה בשו"ת "משנה הלכות" (שם), שהרי ברכות ההפטרה כולן נתקנו לאמרן כאחד ונסמכה אחת לחברתה, ובשום אופן אי אפשר לומר ברכה אחת בלא חברתה, אלא או כולם או שלא אומרים כלל. לעומת זאת, ברכות הנשואין הן ברכות בפני עצמן שאינן מעכבים זו את זו, כפי שמובא ברמב"ם (שו"ת פאר הדור ח, א): "ומי שחיסר אחת משבע ברכות מברך אותה כשזוכרה ואין להם סדר". ואף הוא עצמו (פתחי שערים) כתב ש"אין נכון לחלקם" והקשה מדין שומע כעונה, ותירץ ש"יותר טוב שאיש אחד יברך" – משמע שמועיל גם אם ברכו כמה אנשים וכל-שכן בברכות הנשואין.

ואולם, בשו"ת הר צבי (או"ח א, מד) כתב שאין לחלק את שבע הברכות ולכבדם לשבעה אנשים מיוחדים, משום בעיית הברכות הסמוכות לחברתן. ודחה את ראיית ברכות קריאת שמע שנפסק בשו"ע (או"ח ס, סג) שסדר הברכות אינו מעכב, וכתב שרק בדיעבד יצא יד"ח, אך אין להקדים כן לכתחילה. ואף הרשב"א (ברכות יא, א ד"ה "אחת") שכתב שגם לכתחילה יכול להקדים ברכה שניה לחברתה, כבר תירץ בשו"ת הרשב"א (א, שיז-שיח) שברכת "אהבה" אינה פותחת בברוך לא משום סמוכה לחברתה, אלא מטעם "לפי שברכת אהבה קצרה היא וברכות קצרות יש שתיקנו בלא פתיחת ברכה".

ובשו"ת צי"א (שם, סעיף ד) הוסיף והטעים, שבברכת "אהבה רבה" ו"אהבת עולם" בשניהן יש את הנוסח "ואהבתנו ד' אלוקיננו" וכן "על כן ד' אלוקיננו", ואם כן זה חשוב לברכה שיש בה שם ומלכות, וכפי שתירץ הכס"מ בעצמו (הלכות ברכות א, ה) מדוע ברכת "אלוקי נשמה" לא פותחת בברוך כי "אלוקי" חשוב כמו מלכות, ואם כן אין להוכיח מהתם להכא.

והביא ההר צבי (שם) כאלה שרוצים להוכיח ממשנה ברכות (לד, ב) לגבי דין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו, ומהיכן מתחיל מתחילת הברכה שטעה בה. ומשמע גם בברכות האמצעיות. ודחה הוכחה זו, משום ששם זה משום טורח הציבור לכן זה חשיב דיעבד. ועוד, שבחזרת הש"ץ מוציא את הרבים בתפילה וחשיב כאילו כל אחד בירך את הברכות הראשונות, ולכן שפיר יכול אחר להשלים. מה שאין כן בשבע ברכות נשואין "שהיא מצווה על הנוכחים ולא להוציא יד"ח של מי שהוא, והמצווה היא שאחד יברך בעשרה אבל לא שכל העשרה מחוייבים לברך".

הרי לפנינו מחלוקת אחרונים, שהגרצ"פ פרנק בהר צבי אסר לחלק הברכות לכמה אנשים, והצי"א והאג"מ והיבי"א התירו. ומידי מחלוקת לא יצאנו, אלא שכתב היבי"א שאף אם תאמר שכל הראיות להתיר לעיל אינם אלא בדיעבד, "נראה דסמכינן שפיר בעשה דכבוד תורה להתיר בזה גם לכתחילה".

ונראה להסביר שבעבר לא יכלו להגיע קהל מוזמנים ממקומות רחוקים בגלל קשיי התחבורה, ועל כן היה המנהג שנותנים את הברכות למרא דאתרא או לגדול שבקהל. אך כיום, שמגיעים לחתונה מוזמנים אף ממקומות רחוקים ביותר, ופעמים מכבדים בנוכחותם תלמידי חכמים גדולים, אם כן לתת ברכה לרב אחד ולא לחבירו הרי זה מטיל קנאה בין ת"ח. ובכה"ג לכבד ת"ח, שיש בה מצוות עשה של כבוד תורה, אפשר לנהוג דין של דיעבד כלכתחילה. וגדול כבוד תורה.

אלא שאם ההיתר מתבסס על "כבוד תורה", יש להקפיד לכבד לשבע הברכות דווקא תלמידי חכמים ולא חברים צעירים של החתן וכדו'. ונראה שאף זקנים, כסב החתן והכלה, יש בזה מצווה לכבדם ועל כן יכולים לכבד אף אותם.

וראיה לדבר מצאתי בספר מעשה רוקח (א, ע"ד) בשם בן הרמב"ם שכתב: "לפי שז' ברכות הם שבח לשי"ת ותפילה בעד החתן והכלה וישראל, ולכן הראוי שיברך אותם הגדול שבנמצאים שם". והוסיף (שם): "והמנהג הפשוט שיברך אלו הז' ברכות הגדול שבנמצאים שם כמו שזכרנו". ואם אנו משנים ממנהג קדום ונותנים לכמה ת"ח לברך, אין זה אלא כדי לכבד כמה ת"ח ולקיים מצוות עשה דכבוד תורה, ועל כן יש להקפיד שיהיו המברכים ת"ח בדווקא.

ומקור למנהג זה לחלק לכמה ת"ח את ז' הברכות נמצא כבר לפני מאתיים שנה בספר "עצי ארזים" לרבי נח חיים צבי ברלין זצ"ל מק"ק פיורדא, שכתב (סי' סב א' ב"ח): "במדינות אלו נוהגים לחלק ז' ברכות שתחת החופה ו' ראשונות מברך אחד מקרובי או מיודעי החתן וברכה אשר ברא אחד מצד הכלה. ונ"ל שיכולים לחלק גם הראשונות דומיא דברהמ"ז שמתחלק לב' ולג' וכן נ"ל שאם אין כאן שידוע לברך אלא מקצתן שמברך אותן אע"ג שאין מברך כולן דאינן מעכבות זא"ז... שאם שכח אחת מהן מברך אותה במקום שנזכר ואין צריך לחזור לראש דכ"ש הוא מברכות קריאת שמע שאין סדרן מעכב".

וכבר כיום נהגו ברוב קהילות ישראל לחלק את ז' הברכות לכמה ת"ח ופוק חזי מאי עמא דבר, וכבר כתב בשו"ת הלק"ט (סימן ט): "וזה כלל גדול שהיה מוסד בידינו, אם הלכה רופפת בידך – פוק חזי מה עמא דבר כי פשוט הוא אשר באהבת ה' את עמו ישראל יסיר מכשול מדרכיהם ולא יטו כל העולם אחר היחיד אילו סברתו דחוויה".

האם ניתן לנגן בכלי נגינה בין הברכות

מאחר ונהגו בקהילות רבות שמזמינים ת"ח לברך את הברכות, ופעמים מחכים כמה שניות עד שהת"ח מגיע לחופה בכדי לברך, מתוך כך התפתח מנהג שמנגנים ניגונים בכלי נגינה בזמן קריאת הגבאי בחופה הקורא ומזמין את הרב פלוני להתכבד ולבוא לברך, עד שמגיע אותו ת"ח תחת החופה. וצריך בירור האם נוהג זה ראוי או לאו.

ונראה שלפני הברכה הראשונה והשניה אין בעיה כלל. ואף ברכה שלישית "יוצר האדם" פותחת בברוך, ואם כן לשיטת רש"י (לעיל) הרי היא ברכה בפני עצמה ואין בעיית הפסק. ולפני ברכת "אשר יצר" לשיטת רש"י מתחיל הסדר שכתב: "ולפי שהסדר מתחיל מאשר יצר לפיכך פתח בה בברוך וחתם בה בברוך כדרך כל ראשי סדרי ברכות" (כתובות ת, א ד"ה "שמח תשמח"), ואם כן נראה שפשוט שאפשרי לנגן. ואף ברכה אחרונה נקבעה בפני עצמה, ואם כן אפשר לנגן לפניה.

ואם כן, היה מקום להקפיד בין הברכה הרביעית ("אשר יצר") לחמישית ("שוש תשיש") ולשישית ("שמח תשמח") ששם לא ינגנו כלל, כדי שיהיו סמוכות. אלא שגם בזה יש לדון: מניין שהניגונים יוצרים הפסק, והרי ממילא שוהים זמן מעט עד שהמוזמן לברך מגיע לחופה ומברך, ואם יקפידו המברכים והנוכחים לשמוע הברכות ולא לדבר בין הברכות אם כן במה גרע הניגונים?

ואכן נמצאו פוסקים שהסתייגו מן המנהג לנגן בין הברכות ולא היה ניחא דעתם ממנהג זה (עיינין בספרנו "מבשן אשיב" ח"א סי' סח סעיף יח) וכנראה לא חילקו בין הברכות כלל מטעם "לא פלוג", ואף ראיתי ת"ח גדולים שערכו חופה וקידושין והקפידו ודרשו מבעלי הנגינה לא לנגן כלל בין הברכות.

ואולם, בהשתתפותי בהרבה חתונות שהקפידו בדבר זה, נוכחתי לדעת שלצערנו הרב, הרבה מהציבור מדבר בקול רם בין הברכות (אף ציבור ירא שמים), וחלקם אף בזמן אמירת הברכות עצמן, ודבר זה גורם לזילותא לכלל המעמד הקדוש של החופה. לעומת זאת, שמתני לב שכשיש ניגונים ברקע בין הברכות הנשמעות בקול רם (ע"י רמקול), וביחוד שהניגונים שייכים לתוכן הברכה והמעמד של החופה, הרי זה גורם לציבור להתרכז יותר ולהקשיב לברכות, ואף גורם להרבה פחות דיבורים (מפאת הרמקול הרב עוצמתי). אם כן, אם כבר מחלקים הברכות מפאת כבוד תורה, הרי הניגונים מוסיפים לכבוד התורה ומונעים זלזול במעמד החופה הקדוש, ועל כגון דא נאמר "הוי מחשב שכר מצווה כנגד הפסדה".

אלא שיש להקפיד באותן הברכות הסמוכות לחברתן לדעת הכל ("אשר יצר", "שוש תשיש" ו"שמח תשמח") לא להאריך בניגונים, ומיד כשהת"ח עולה לחופה לברך, יש להפסיקם. שהרי כל המקורות שהבאנו לעיל שאפשר לחלק הברכות לכמה אנשים זה התבסס על כך שברכות אלו אינן מעכבות זה את זה, ואם שכח מברך במקום שנזכר (עצי ארזים לעיל), אך זה דווקא בדיעבד ולא לכתחילה. וכן דברי הלימוד מברכת "אהבה רבה" שאם הקדים שניה לראשונה יצא זה דין דיעבד ולא לכתחילה, וכן דברי רבינו יונה (לעיל) דיברו על דיעבד שלא התפללו ערבית בזמן, וכן ברכת המזון שהתחלקה לכמה אנשים זה דיעבד, וכן בין הפרקים שואל מפני הכבוד זהו דיעבד, ורק מפאת כבוד תורה ולא להטיל קנאה בין ת"ח התרנו לכתחילה כן (כסברת היב"א). ואף הצי"א שהתיר כן לכתחילה, בלא טעם כבוד תורה, זה דווקא כשנאמרים הברכות כסדר הראוי וברצף ואז "הרי זה נחשב שפיר כנאמרים בדרך של ברכה הסמוכה לחברתה באשר הברכה שלפניה נחשבת ונוקפת גם ע"י קורא ברכה זו מבחינת שומע כעונה" (צי"א ח"ו סי' ב). מה שאין כן אם יוצרים הפסק מלאכותי בין הברכות, ועל כן אף אם מחלקים לכמה בני אדם הברכות, יש להקפיד לאמרן ברצף.

זאת ועוד, המקור היחיד שנראה שמתיר לכתחילה לחלק לכמה אנשים ברכה הסמוכה לחברתה, זהו התוס' בברכות (מו, א, הובא לעיל) ששאלו מדוע ברכת התורה לאחריה פותחת בברוך והרי סמוכה לחברתה, לברכה לפני הקריאה? ותירצו: "לפי שהיו רגילים שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין הראשון לאחרון, שוב שתקנו שתייהן לכל אחד ואחד משום הנכנסים ומשום היוצאים לא זזה ממקומה". הרי מפורש שאף אם לכתחילה מותר לחלק ברכה הסמוכה לחברתה לב' אנשים, כפי התקנה הקדומה, אעפ"כ אין לעשות הפסק גדול בין הברכות. ואם כן דון מיניה ואוקמיה באתרין, אף בענייננו בברכות הסמוכות לחברתן אין לנגן ניגון ארוך שייצור הפסק על כן מיד כשמגיע המברך לחופה יש להפסיק בניגונים, וכל-שכן שאין ליצור הפסק ע"י דיבורים.

ונראה להוסיף עוד מעין ראיה, שאם התירו להפסיק בין הפרקים של קריאת שמע מפני הכבוד (ברכות יג, א) וכפי שכתב רש"י (שם ד"ה "שואל מפני הכבוד"): "שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום", כל-שכן כשמנגנים בין ברכות החופה לכבוד החופה, כדי למנוע דיבורים וזלזול במעמד הקדוש, ובפרט שבוודאי יש עשרה אנשים המקשיבים לברכות ולא מדברים ביניהם ולא הסיחו דעתם, וביניהם החתן והכלה, והניגונים גורמים לכוונה והתרכזות במעמד הקדוש, אם כן ניגונים אלו לא גרעו מהפסקה בין הפרקים של קריאת שמע "מפני הכבוד". וסברה זו חזי לאיצטרופי. ויש לכל מורה הוראה לדון בכל מקום לפני הזמן לפי המקום ולפי ציבור הנוכחים, ועל-פי זה להכריע אם למנוע כלי זמר בחופה או להתיר כלי זמר בחופה.

ובכלל יש לדון, האם נגינה בין הברכות נחשב להיסח הדעת, שהרי גם בחלוקת הברכות לכמה אנשים יש גבאי המכריז את שם המוזמן להגיע לחופה ולברך, ומדוע מותר להפסיק בדיבור בין הברכות? אלא שנראה שיש לתרץ או ששאר הציבור ולכל הפוסקים עשרה אנשים לא מדברים כלל ובתוכם גם כל המברכים ומבחינתם לא היה הפסק כלל, או שקריאה למברך הרי זה כעסוקים באותו עניין ואין זה נחשב להיסח הדעת. אם כן, הוא הדין בניגונים בין הברכות יש לתרץ שאו שהמנגן זה אדם אחר אך שאר הציבור והמברכים, כולל החתן והכלה, לא מדברים כלל, ואם כן מבחינתם לא היה הפסק כלל ויצאו ידי חובה. או שהניגון עצמו לא נחשב להיסח הדעת כי הנגינה שייכת לתוכן הברכות ואם כן הרי זה נחשב לעסוקים באותו עניין.

וכעת ראיתי את דברי מו"ר הגר"י אריאל שליט"א (תחומין לח, הוצאת צומת, תשע"ח, עמ' 164) שזכינו לכוון לדעתו, וזה לשונו: "ומאחר שכבר התפשט המנהג לחלק את הברכות למכובדים שונים, ופה נהגו לאחרונה לנגן ולשיר בהפסקה שבין ברכה לברכה, משום שהאלטרנטיבה להמתין עד להגעת המברכים גרמה לציבור לפטפוטי סרק ומנהג זה בא לתקן את המצב שנוצר". וברוך שכיוונו לדבריו.

אלא שהוסיף: "ואכן לאחרונה יש מקומות שבטלו את המנהג לשיר בין ברכה לברכה" אלא שיצא שכרם בהפסדם שהרי השהייה להבעת המברך יוצרת פטפוטי סרק בקהל, ועל כן כתב: "וכדי למנוע פטפוטים הצעתי היא להעמיד, או להושיב, את כל המברכים ליד החופה ולהעלותם בזה אחר זה, ללא הפסקה".

וכיוון שכל ההיתר לחלק הברכות לכתחילה הוא משום כבוד תורה, על כן כתב (שם): "ואכן אלו שמחלקים את הברכות לנערים צעירים לא כהוגן הם עושים, (כי) שם אין הצדקה לחלק את הברכות".

סיכום

א. בשבע הברכות הנאמרות בחופה יש כמה ברכות הסמוכות לחברתן, ולכתחילה ראוי היה שיברך אותם אדם אחד כדי להסמיך הברכה לחברתה.

ועל כן, לכתחילה אין לחלק השבע ברכות אלא רק לארבעה אנשים באופן הזה: א. "הגפן" ו"שהכל ברא לכבודו". ב. "יוצר האדם". ג. "אשר יצר", "שש תשיש" ו"שמח תשמח" (לאדם אחד). ד. "אשר

ברא". וכל זה לחוש לדעת הגרצ"פ פרנק זצ"ל שכתב בספרו (שו"ת הר צבי) ועוד פוסקים, שברכה הסמוכה לחברתה אין להפרידה מחברתה לאנשים נפרדים (וכן כתב הגר"ש דבילצקי זצ"ל בספרו שובע שמחות פ"ד).

ב. ראוי שהציבור כולם ישמעו הברכות, הואיל ונתקנו לציבור, וזו חובת הציבור וצריכים לצאת ידי חובה בזה, ועל כל פנים צריך לפחות עשרה שומעין (רש"י כתובות ח, א ד"ה "שהכל ברא לכבודו", עיי"ש). ואף אם יש רמקול, ראוי שלפחות עשרה אנשים קרובים ישמעו הברכות בלא אמצעות הרמקול. ופשוט שאין לשוחח ולדבר דברים בטלים בשעת הברכות שחלק מהן נתקנו בעבורם.

ג. אך פוק חזי מאי עמא דבר ונהגו כיום כמעט בכל קהילות ישראל לחלק השבע ברכות לכל הפחות לששה אנשים.

היתר זה מתבסס על כבוד תורה דמכיוון שנוכחים בחופה ת"ח, יש מקום לכבדם ולא להטיל קנאה בין ת"ח, ובכגון דא הדיעבד הופך ללכתחילה (יבי"א). על כן, יש להקפיד לכבד רבנים בדווקא, או זקני הקהל כמו הסבים של החתן והכלה, ולא אנשים צעירים.

ד. לכתחילה יש להעמיד את הקרואים לברכה בסמוך לחופה, כדי שיהיה כמה שפחות הפסק.

ה. במקרה והאנשים יודעים מראש שיכבדו אותם בברכה הסמוכה לחברתה (דהיינו שאינה פותחת בברוך), טוב שיקשיבו מקודם לברכה הקודמת שיש בה שם ומלכות ויזהרו לא לדבר בין הברכות.

ו. בדיעבד, אף אם המברכים דיברו בין הברכות, יצאו ידי חובה כי "עצמיות הברכה נשמעת בסמיכות לחברתה" (צ"א) ונועדים שמעו ברכות סמוכות בלא הפסק.

ז. כיוון שברכות הנישואין הן גם לצורך החתן והכלה, דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, אם כן יש להקפיד שהחתן והכלה ישמעו את הברכות ולא ידברו כלל לא בשעת אמירתן ולא בין הברכות, ועל הרב העורך את החופה והקידושין להשגיח בדבר.

ח. לכתחילה יש להקפיד לא ליצור הפסק גדול בין הברכות, ובדיעבד יש להמשיך לברך כרגיל.

ט. יש שהקפידו לא לנגן בין הברכות כלל, ויש שהקפידו לא לנגן רק בין הברכות הסמוכות שאינן פותחות בברוך ("שוש תשיש" ו"שמח תשמח").

י. במקום שיש חשש לדיבורים מיותרים בין הברכות (ובשעת הברכות) וזה פוגע במעמד קדושת החופה, יש להקל לנגן בין הברכות כדי לגרום לריכוז הקהל בחופה, ומיד כשיגיע המברך לחופה, על הנגנים להפסיק לנגן. ובברכות הסמוכות שאינן פותחות בברוך (כ"שוש תשיש" ו"שמח תשמח") יש למעט עד כמה שאפשר בניגונים ולברך מיד.

ונהרא ונהרא כפשטיה, כנלענ"ד.

